

Vern om jordsmonnet

Litt om arbeidet med saken i Østfold fylke

Av fylkeslandbrukssjef Johan Lyche.

I tilknytning til artikkelen «Vern om jordsmonnet og frihet fra sult og nød» av samme forfatter i Jord og Myr nr. 2* 1980, er her arbeidet med saken i Østfold fylke omtalt.

Det er alminnelig enighet om at dette spørsmålet er viktig både i fylkessammenheng og i et større perspektiv. Vi finner det riktig å nevne at fylkestinget i Østfold er oppmerksom på de fundamentale problemer som her møter oss både i verdensperspektiv, i Europaperspektiv, i landbruksperspektiv og i fylkesperspektiv.

Den 6. juni 1975 la Østfold fylkestings landbrukskomité frem følgende innstilling:

«Sak nr. 13/1975 Bruk av dyrkbar jord.

Komitéen går inn for at vi må verne både den dyrkede og den dyrkbare mark mest mulig, særlig når det gjelder framtidige reguleringer. Komitéen er klar over at det ikke er mulig å verne alt av samfunnsmessige hensyn, men en må være særlig restriktiv ved å frigi dyrkede arealer til annet enn jordbruk.

Ut fra dette henstiller fylkestinget til alle kommunene i fylket å revurdere sine reguleringsplaner med tanke på å tilbakeføre til jordbruksformål mest mulig av den dyrkede og dyrkbare jord som ennå ikke er tatt i bruk.

I framtidige reguleringsplaner må en være særlig restriktiv når det gjelder dyrkede arealer.

Innstillingen er enstemmig.

Spydeberg i landbrukskomitéen
20. mai 1975.»

Denne innstilling ble referert i fylkestinget i møte den 6. juni og det ble protokollert følgende: «Innstillingen ble referert og enstemmig vedtatt».

Landareal og jordbruksareal.

Landarealet pr. innbygger er forholdsvis stort i Norge. Vi har store vidder som er udyrket og som består av høyfjellsområder, skog og impedimenter. Det vises til oversikt over landareal og jordbruksareal i Statistisk Årbok for 1978.

Canada har et stort areal pr. innbygger. Dette skyldes bl.a. de store områder som ligger nord for dyrkingsgrensen.

Av de land vi ellers har sammenlignet oss med ligger Sovjetunionen omtrent på samme areal pr. innbygger som Norge, mens USA som også har et stort areal pr. innbygger har ikke mer enn knapt halvparten av vårt totalareal pr. innbygger. Av våre naboland kommer ingen opp imot oss når det gjelder denne arealkategori.

Forklaringen på retten til fri ferdsel i skog og mark som bygger på særegne bestemmelser i vårt land, må forklares utifra det store totalareal pr. innbygger, hele 91,9 dekar.

Det går for tiden en verneentusiasme over hele kloden. I de fleste andre land foreligger det ikke bestemmelser og tradisjoner om retten til publikums fri ferdsel i skog og mark. Av den grunn bør friluftinteressene komme sterkere inn i diskusjonen i de fleste andre industrialiserte land og vel også utviklingsland.

Overføres den tradisjonelle internasjonale tenkning på dette området til våre forhold, kan det være berettiget å appellere til en mer nyansert debatt når det gjelder publikums rett til fri ferdsel i skog og mark. Dette gjelder særlig de produktive skogarealer, men også delvis dyrket mark.

Da en stor del av vårt landareal, hele 58 %, ligger over skoggrensen, kan det være aktuelt å drøfte om ikke f.eks. hyttebebyggelsen i større utstrekning bør komme hit og ikke belaste utelukkende dyrkede arealer og produktive skogarealer.

Går vi så over fra å drøfte jordbruksarealet pr. innbygger i relasjon til totalarealet, kommer vårt land i en helt annen stilling. Japan har $\frac{1}{2}$ dekar pr. innbygger i jordbruksareal. Kina har 4 dekar. Verden som helhet har 11 dekar jordbruksareal pr. innbygger. Når vi tenker på tallene i verdensmålestokk bør vi være oppmerksom på at de omfatter naturlige beiter som kan være lite produktive. USA har ca. 20 dekar jordbruksareal pr. innbygger, India har 2,9 dekar og har altså større jordbruksareal pr. innbygger enn Norge som har 2,2 dekar. Men her må man selvfølgelig ta de klimatiske forhold i betraktning når man skal sammenligne mulighetene for produksjon. Vest-Tyskland og Norge har like stort jordbruksareal pr. innbygger, ca. 2,2 dekar. Sovjetunionen har ca. 23 dekar pr. innbygger, men her må man ta i betraktning at de klimatiske forhold er meget vekslende både når det gjelder nedbør og når det gjelder temperatur.

Alle ting tatt i betraktning må man hevde at Norge er ugunstig stillet når det gjelder jordbruksareal pr. innbygger, og vi produserer da heller ikke det vi trenger av jordbruksprodukter. Danmark, Finland og Sverige har muligheter for å forsyne seg selv med et lite overskudd. De har 5—6 dekar pr. innbygger.

En oversikt over de forskjellige arealkategorier i verden, Norge og Østfold er vist i tabell 1.

Tabell 1. AREALSTATISTIKK

	Dekar pr. innbygger.		
	Verden	Norge	Østfold
Dyrket	4,4	2,60	3,34
Dyrkbart	10,6		
Marginalt	5,0		
For tørt	10,0		
For høyt o.h.	10,0		
For kaldt	10,0		
	—		
	50,0		
	—		
Produktiv skog		17,91	9,59
Annen mark:			
Under skoggrensen		19,33	4,54
Over skoggrensen		38,84	0,00
Elver og sjøer		4,03	1,18
		—	—
		82,71	18,65
		—	—

Hjemmehørende folkemengde i landet
1978: 4.051.149.

Landareal: 307.500 km².

Innbyggere pr. km²: 13,17.

Hjemmehørende folkemengde i Østfold
1978: 230.616.

Landareal: 3.891 km².

Innbyggere pr. km²: 59,27.

Som tidligere nevnt regner vi med at det i verden er ca. 50 dekar pr. innbygger, av dette er 4,4 dekar dyrket, 10,6 dekar regnes for å være dyrkbart og ca. 5 dekar ligger i marginale områder. I gjennomsnitt 10 dekar pr. innbygger ligger i områder hvor det er for tørt og ca. 10 dekar ligger for høyt over havet. Ca. 10 dekar ligger i områder hvor det er for kaldt.

Utregnet pr. innbygger har altså arealressursene i verden beliggenhet i for tørre områder, for høyt over havet eller

for kaldt, ialt 30 dekar pr. innbygger.

Sammenligner vi tallene for Norge og Østfold så viser det seg at skogarealet i landet utregnet pr. innbygger er ca. dobbelt så stort som i Østfold.

For Østfolds vedkommende ligger jordbruksarealet pr. innbygger høyere enn for landet, ca. 3,3 dekar. Mulighetene for selvforsyning er altså bedre i Østfold enn for landet som helhet.

Som kjent har Østfold intet areal over skoggrensen, mens hele 38,8 dekar ligger over skoggrensen i landsmålestokk. Østfold har 1,18 dekar elver og sjøer, mens landet har 4,0 dekar.

Totalarealet pr. innbygger er i Østfold bare ca. fjerdeparten av det samme areal på landsplanet.

Med utgangspunkt i arealstatistikken står altså Østfold ugunstigere stillet enn landet som helhet når det gjelder arealer utenom de produktive jord- og skogbruksarealer. Østfold har mindre skogbruksareal pr. innbygger og man har ikke arealer over skoggrensen som kan imøtekomme friluftsfolkets ønsker. Der til kommer at Østfold er plassert i områder som er tett bebygget og i nærheten av store befolkningssentra som f.eks. hovedstaden. Dette har gjort at Østfold er blitt belastet med store aktiviteter i friluftssektoren både langs kysten, langs innsjøer og elver og i skogen og på dyrket mark. Østfold er så belastet når det gjelder friluftaktiviteter og verneplaner at det kan gå ut over livsviktige produksjoner i jord- og skogbruk. Også dette taler for en mer nyansert debatt når det gjelder vernetiltak og disponering av produktive arealressurser i jord- og skogbruk.

Hele Østfolds areal ligger som kjent under 400 m.o.h., og det aller meste av vårt areal har derfor vært nedsenket i havet etter istiden. Hele 99,8 % av arealet i Østfold ligger under 300 m.o.h. (jfr. Statistisk Årbok 1978, tab. 2).

Landarealet i Østfold utgjør 93,5 % av det totale areal og 6,55 % er fersk-

vannsarealer. Prosentvis har Østfold et større areal av ferskvann enn landet samlet.

I tabell 4 har vi tatt for oss landarealet ifølge Statistisk Årbok for 1978. Som tidligere nevnt ligger hele 58 % av landets totalareal over skoggrensen. Det kan neppe være riktig å la dette areal ligge unyttet. Man må ta sikte på produksjonsretninger som egner seg for disse områder. Bl.a. må det bli en nyansert totalvurdering av i hvilken utstrekning friluftaktiviteter skal henlegges til disse områder, bl.a. i form av hyttebebyggelse (jfr. Statistisk Årbok 1978, tab. 97).

Jordbruksarealet i Østfold utgjør 18,2 % og av dette er 17,7 % fulldyrket. De tilsvarende tall for landet er 2,4 % og 2,1 %. Dette viser at Østfold har produksjonsressurser i jordbruket som gir Østfold en særstilling i landssammenheng. Dette viser også at det er grunn til å interessere seg for produksjonsressursene i jordbruket på en særlig måte når det gjelder produksjonsoppgaver i landssammenheng. Dette gjelder ikke minst korndyrkingen.

I prosent har Østfold et produktivt skogareal på 55,3 % mot de tilsvarende tall i landssammenheng 17,5 %.

Både når det gjelder jordbruk og skogbruk har derfor Østfold prosentvise produksjonsressurser som langt overgår tilsvarende tall i landssammenheng. Dette viser berettigelsen av å vise særlig stor interesse for å verne om disse produksjonsressursene.

Av «Annet landareal» har landet som helhet ca. 75 %, mens Østfold har 17,3 %. I sitt prinsipale utgangspunkt må det være ønskelig å få boligbebyggelse, nyetableringer i industrien og friluftaktivitetene over på disse arealressurser, som altså for Østfolds vedkommende utgjør bortimot 20 % av landarealet.

Jordbruksareal og produktivt skogbruksareal til brukene er i jordbruks-

tellingene gruppert landsdelsvis for «Østlandet», «Sørlandet», «Vestlandet», «Trøndelag» og «Nord-Norge».

Det samlede jordbruksareal utgjør ca. 10 mill. dekar, av dette faller 4,6 mill. dekar eller bortimot halvparten på «Østlandet», «Sørlandet» har 721.000 dekar, «Vestlandet» 1,6 mill. dekar, «Trøndelag» 2 mill. dekar og «Nord-Norge» 1,2 mill. dekar.

«Østlandet» omfatter Østfold, Akershus og Oslo, Hedmark, Oppland, Buskerud og Vestfold fylker. Enkelte av disse fylker består av jevne jordbruksforhold, forholdsvis lavt beliggende i forhold til havet. Det gjelder så og si hele Østfold og også Akershus og Vestfold. Buskerud, Oppland og Hedmark har delvis flatbygder og delvis dalbygder.

Produksjonsutviklingen i vårt land etter krigen har gått i retning av at visse deler av husdyrproduksjonen er forbeholdt dal- og fjellbygdene og Vestlandet og Nord-Norge, mens flatbygdene på Østlandet har fått spesialoppgaver i planteproduksjonen.

Tenker man på den beredskapsmessige situasjon i Norge er det i første rekke planteprodukter som vi må ta sikte på å produsere i en avsperringsperiode. Grasproduksjonen eger seg best på Vestlandet, i Nord-Norge og i dal- og fjellbygdene. Korn dyrkingen og visse deler av planteproduksjonen ellers passer best på Østlandet. Brødet spiller alltid en stor rolle i kostholdet og har i vårt land gjort det i større utstrekning enn i mange andre land. I vårt land er det kanskje riktig å si at kostholdet i meget stor utstrekning har vært basert på brød og melretter. Grøten var for ikke så lenge siden et fast ledd i kostholdet på bygdene.

Ut fra en beredskapsmessig vurdering og også ut fra en ønsket produktionsutvikling under normale forhold, er det ønskelig å øke kornproduksjonen i vårt land. Vi importerer en stor

del av vårt brødkorn og vårt kraftfôr.

Skal dyrkingen av brødkorn, særlig hvete, økes, må det skje i flatbygdene på Østlandet. Disse bygder ligger i områder som er sterkt presset av boligbygging og andre samfunnsaktiviteter utenom primærnæringene, således også utbygging av infrastrukturen som veier, kommunikasjoner, kraftforsyningslinjer m.m.

Samfunnet bør ikke se blindt på at vitale produksjonsressurser for primærnæringene stadig blir tappet i disse områder. Det er derfor mange momenter som taler for at det burde være totalforbud mot bruk av dyrket jord og dyrkingsjord til utbyggingsformål i disse områder.

Avgang og tilgang på dyrket jord.

Når vi går over de fine grønne jordene en vårdag eller sommerdag tenker vi ikke alltid på det slit som ble utøvet av de som første gang dyrket jorden. Vi tenker vel heller ikke på den lange utviklingsprosess fra gråstein til levende kulturjord. Hadde vi gjort det, hadde vi vel vært litt mer forsiktig med å ta åkerjorden til andre formål, særlig i et land hvor det er så rikelig av arealressurser utenom det forholdsvis lille areal av kulturjord.

Landbruksdepartementet utarbeider hvert år statistikk over avgang på dyrket jord siden 1965. Avgangen omfatter flere kategorier som f.eks. boligbygging, industri og forretningsbygg, skole, kirke, humanitære formål, idrettsplasser eller lekeplasser, flyplasser, veier, skogplantning, dyrket jord inngått i reguleringsplaner og «andre formål». I 1965 gikk hele 26.536 dekar tapt på denne måten. 3.398 dekar gikk til skogplantning, 8.822 dekar til boligbygging, 3.052 dekar til industri, forretningsbygg o.l., 1.449 dekar til skole, kirke og humanitære formål, 566 dekar til idrettsplasser, lekeplasser og flyplasser, 2.894 dekar til veier, 1.453 dekar til «andre formål» og 4.919 dekar

til «dyrket jord inngått i reguleringsplaner».

I 1966 var forbruket av dyrket jord enda noe større, men så gikk forbruket tilbake et par-tre år for så igjen å øke i 1970. Men fra 1970 av har forbruket av dyrket jord gått stadig tilbake, slik at vi i 1977 var kommet ned på 7.936 dekar. Dette år gikk 316 dekar til skogplanting, 1.558 dekar til boligbygging, 472 dekar til industri, forretningsbygg o.l., 501 dekar til skole, kirke og humanitære formål, 1.334 dekar til idrettsplasser, lekeplasser, flyplasser og veier, 327 dekar til «andre formål» og 3.408 dekar til «dyrket jord inngått i reguleringsplaner». Boligbyggingen er desidert den største forbruker av dyrket jord.

Dette var altså tallene i landssammenheng. Nå skal vi se på de tilsvarende tall for Østfold fylke.

I 1965 gikk 1.321 dekar tapt. 337 dekar gikk til skogplanting, 581 dekar til boliger, 161 dekar til industri og forretningsbygg, 86 dekar til skoler, kirke og humanitære formål, 13 dekar til idrettsplasser, lekeplasser og flyplasser, 66 dekar til veier, 76 dekar til andre formål.

Også for Østfolds vedkommende øket tallet i 1966 til 2.151 dekar. Siden 1966 har utviklingen vært parallell med utviklingen på landsplanet, slik at man i 1978 var kommet ned til 221 dekar. Av dette gikk 22 dekar til skogplanting, 28 dekar til boliger, 38 dekar til industri og forretningsbygg, 9 dekar til skoler, kirke og humanitære formål, 80 dekar til idrettsplasser, lekeplasser, flyplasser og veier, 44 dekar til dyrket jord i reguleringsplaner.

De tallene vi her har referert må selvfølgelig ikke få oss til å lukke øynene for at det stadig skjer forbruk av dyrket jord i tidligere godkjente reguleringsplaner som summerte opp for en årrekke betyr store arealer uten at vi har statistisk oversikt over det. Jordbrukstillingen for 1969 innhentet opp-

lysninger om «Jord skikka til fulldyrking».

I alt regnet denne statistikk med at 2.187.779 dekar var dyrkbart. Av dette areal lå 62.572 dekar over barskoggrensen, 890.068 dekar var myr og 1.297.711 dekar var fastmark.

For Østfolds vedkommende var de tilsvarende tall for dyrkbart ialt 18.360 dekar, derav 3.055 dekar myr og 15.305 dekar fast mark. For Østfolds vedkommende må nydyrkingen vesentlig skje på skogbruksarealer av god kvalitet. Interessen for nydyrkingen har i de senere år tatt seg opp i Østfold, dels for å gi bedre arrondering og dels for å skape større dyrkede arealer pr. bruk. Imot den økende interesse for nydyrking i Østfold taler at man tar god produktiv skog ut av produksjonen. Dette er en ressurs som også må vurderes både i privatøkonomisk og i landsammenheng og i nasjonaløkonomisk vurdering.

En må legge vekt på at de arealene som dyrkes i Østfold ligger i en god klimatisk sone, at topografien for maskinelt jordbruk er god og at arealene ligger lavt i forhold til havet slik at arealene egner seg godt for brødkornproduksjon.

Den diskusjon som pågår om forholdet mellom jordbruksarealer og skogbruksarealer i Østfold, må således undergis både nasjonaløkonomisk og en privatøkonomisk vurdering, og man må også se saken i beredskapsmessig sammenheng med tanke på at Norge har forholdsvis små arealer som egner seg for dyrking av hvete til brødkorn.

Ved vurdering av tallene for «Jord skikka til fulldyrking» må en være oppmerksom på at tallene i høy grad er subjektive utifra en aktuell situasjon. Således må man regne med at tallene er forholdsvis små når det gjelder nydyrkingsmulighetene på fastmark. Idet man ikke tidligere har regnet med at skogen skulle dyrkes i Østfold.

Når det gjelder vurderingen av myr-arealene i dyrkingssammenheng må en anta at det kan være en annen vurdering idag enn i 1969.

I samme statistikk om «Jord skikka til fulldyrking» er det også med oppgaver over avstått jord til tomter, veier etc. og jordbruksareal lagt ut til skog etter 1959.

Ialt var 3.994 dekar jordbruksareal avstått til tomter og veier etc. og 9.134 dekar annet areal. I samme tidsrom var det tilplantet 5.390 dekar. Det jordbruksareal som var tatt ut av bruk i fra 1959 til 1969 var ialt 14.321 dekar. Dette areal tilsvarer bortimot det areal som var oppgitt som dyrkbart, nemlig 18.360 dekar.

Det fremgår av statistikken at interessen for nydyrking har vekslet sterkt. Det ble dyrket store arealer årlig i 20- og 30-årene, helt fram til 1960. Senere gikk interessen for nydyrking tilbake, men har tatt seg opp igjen i de senere år slik at man i 1977 dyrket 82.086 dekar.

Den samme tendens har også i landsmålestokk gjort seg gjeldende for grøfting av tidligere dyrket jord. I 1977 ble det grøftet 49.603 dekar.

Overflatedyrkingen har som man ser en forholdsvis liten utbredelse.

Derimot har interessen for planering av dyrket jord tatt seg opp. Den var forholdsvis stor i begynnelsen av 70-årene og omfattet i 1977 18.268 dekar. Som kjent har planering betydning for bruk av moderne maskiner. Planeringen har således stor betydning for å skaffe en tilfredsstillende topografi på brukene. Men i arealvurderingssammenheng er det ikke uten videre riktig å vurdere planeringen som nydyrking.

Interessen for fulldyrking var lenge beskjedent i Østfold. I 1961 ble det dyrket 580 dekar, mens man i 1977 dyrket 3.019 dekar. Som nevnt gjelder dette vesentlig oppdyrking av produktiv skog av god bonitet, og når bøndene har vist

øket interesse for nydyrking, skyldes dette i første rekke behovet for større jordbruksarealer for å gjøre driften lønnsom eller ønske om å oppnå en bedre arrondering av bruket.

En stor del av den dyrkede jord i Østfold har behov for grøfting. Dette behov har øket etterhvert som man har fått moderne maskiner inn i driften.

I 1961 ble det grøftet 18.254 dekar, mens man i 1977 grøftet 6.284 dekar etter den statistikk som landbruksselskapet har. Interessen for grøftingen har således tatt av i de senere år. Da interessen en rekke år var stor, er det mulig at en stor del av jorden er tilfredsstillende grøftet, men det er grunn til å anta at man kunne oppnå produksjonsmessig gevinst med å vise øket interesse for grøfting. De gamle grøftede arealene vil selvsagt etter hvert måtte slites ned.

Interessen for planering i vårt fylke har tatt seg opp fra 1970 og til 1977. Det ble planert 621 dekar i 1970 og 3.197 dekar i 1977.

Bruk som har opphørt som selvstendige driftsenheter.

Det har vært en del diskusjon om dette forhold.

Den statistikk som foreligger viser at man i tidsrommet fra 1969 til 1974 fikk nedlagt ialt 34.139 bruk. Dvs. at 6.827 bruk pr. år opphørte som selvstendige driftsenheter. Dvs. 18,96 bruk pr. dag.

De tilsvarende tall for Østfold viser at det i dette tidsrom ble nedlagt 163,4 bruk pr. år og ca. 0,45 bruk pr. dag.

Jordbrukstellingene 1969 hadde opplysninger om hva jorden gikk til på de brukene som opphørte som selvstendige driftsenheter.

For landet som helhet gikk 6,8 % til andre bruk ved kjøp av 58,4 % til andre bruk ved leie (forpaktning), 4 % gikk til tomter, 0,5 % til skog og 30,3 % lå unyttet.

De tilsvarende tall for Østfold viser

7,9 % til nabobruk ved kjøp og 80,8 % ved leie, 2,7 % gikk til tomter og 8,6 % lå unyttet.

Å bruke betegnelsen nedlagte bruk kan virke noe drastisk. Det som er skjedd er altså i stor utstrekning at jorden er blitt forpaktet av nabobruk. For Østfolds vedkommende 80 % og for landet 58 %.

I landssammenheng lå også en stor del av arealene unyttet, hele 30 %. Det tilsvarende tall for Østfold var 8,6 %. Problemet med vanbevd av jord er således ikke så utbredt i Østfold som i mange andre fylker.

Stortingsmelding nr. 14 for 1976—1977 «Om landbrukspolitikken» omtaler nydyrkingen. Her sies det bl.a.: «Tilskottet til nydyrking har stor betydning for den framtidige landbrukspolitikk både med hensyn til den regionale fordeling av produksjonsøkningen og for å kanalisere nydyrkingen til de bruk som bør stimuleres mest til å utvide produksjonen. Ut fra en samlet vurdering mener departementet at en årlig nydyrking på 80.000 dekar er tilstrekkelig for å komme opp i 10 mill. dekar dyrket jord i 1990. Omlag $\frac{3}{4}$ av nydyrkingen bør foregå i de næringssvake distrikter. Når en regner områdene som får 15 % eller mer i investeringstilskott av Distriktenes Utbyggingsfond som næringssvake områder, viser EDB-statistikken for 1974 og 1975 at $\frac{2}{3}$ av det godkjente nydyringsareal ligger i næringssvake områder. I disse områder er en vesentlig del av nydyrkingen utført på bruk under 100 dekar, og under 10 % ble utført på bruk over 150 dekar. I sentrale strøk er mer enn 50 % av nydyrkingen utført på bruk over 150 dekar. I flere områder foregår mer enn 50 % av nydyrkingen på bruk over 200 dekar. For å følge opp de ulike hensyn, har departementet vurdert disse forhold i sammenheng:

1. Den regionale differensiering av dyrkingstilskottet.

2. Den strukturelle differensiering av dyrkingstilskottet.

Etter en samlet vurdering har departementet kommet til at regelverket for dyrkingstilskottet bør baseres på å differensiere det maksimale kostnadstak regionalt og en differensiering av tilskottet etter bruksstørrelse. Disse to elementer i regelverket må sees i sammenheng.

En konsekvens av prioriteringen av den regionale fordeling av nydyrkingen er at andelen av dyrkingen som foregår i de næringssvake områder må økes. Det maksimale kostnadstak bør derfor settes vesentlig høyere i de næringssvake distrikter. I disse områder bør det maksimale kostnadstak settes så høgt at den også stimulerer til oppdyrking av dyrkingsjord med høye dyrkingskostnader. I de sentrale områder bør kostnadstaket settes lavere for å bidra til en dyrkingsaktivitet på det ønskede nivå. Dette betyr at en stimulerer til oppdyrking av jord med lave dyrkingskostnader i disse distrikter.

Etter en samlet vurdering har departementet kommet til at differensieringen av dyrkingstilskottet etter bruksstørrelsen bør utformes etter de samme hovedprinsipper som idag.»

Det må være tillatt å komme med et lite hjertesukk fra Østfold når det gjelder visse sider ved landbrukspolitikken. Vi intensiverer for tiden vårt arbeid for å opprettholde en tilfredsstillende husdyrproduksjon i vårt fylke, slik at ikke husdyrmiljøet helt forsvinner. Dette gjelder særlig melkeproduksjonen, som ikke bør gå tilbake, men heller få en forsiktig vekst hvis vi skal kunne opprettholde en tilfredsstillende melkeproduksjon og trygge befolkningens forsyninger i vanskelige perioder. Vårt fylke selger førkorn til Vestlandet og sender også mange smågriser dit. Til gjengjeld kjøper vi i vårt fylke flesk fra de samme distrikter. En stor del av vårt melkeforbruk kommer fra andre

landsdeler. Det kan neppe være riktig helt å se bort fra energiregnskapet ved slike transaksjoner i en tid da energi-problemet gjør seg mer og mer gjeldende. Transportutgiftene er store i jordbruket og også i det moderne samfunn. Dette taler for at landbruksproduksjonen bør skje så nær forbrukerpublikumet som mulig.

Når det gjelder den spesielle vurdering av nydyrkingen, kan det være ønskelig med tanke på en økning i produksjonen av hvete at Østfold får utvidet sitt dyrkede areal. En østfolding må derfor ha lov til å hevde at man ikke bør se for ensidig på den regionale fordeling for støtte til nydyrkingen.

En øket nydyrking i «næringsvake områder» vil føre til først og fremst en øket melkeproduksjon og i perioder med fare for overproduksjon i denne sektor er en slik utvikling betenkelig.

Jordbruksstatistikken for 1977 har i tabell VI en oversikt over jordbruksarealet pr. bruk fra 1959 til 1977. Det viser seg at man i gjennomsnitt for landet har en økning i brukets areal fra 51 dekar i 1959 til 76,8 dekar i 1977. Fra 1959 til 1969 øket arealet med 20,8 % og fra 1969 til 1977 med 24,7 %.

Østfold har forholdsvis store jordbruksarealer pr. bruk. I 1959 var gjennomsnittsarealet 111,1 dekar og i 1977 144,5 dekar. Fremgangen fra 1959 til 1969 var 13,8 % og fra 1969 til 1977 14,3 %. Fremgangen har altså ikke vært så stor i Østfold som for landet som helhet. I 1959 hadde Østfold som nevnt 111,1 dekar pr. bruk, mens Akershus og Oslo hadde 103,8 dekar. Østfold var den gangen desidert på førsteplassen med hensyn til gjennomsnittlig bruksstørrelse. I 1977 hadde Østfold som nevnt 144,5 dekar i gjennomsnitt og Akershus og Oslo 151,5 dekar. Dernest kom Vestfold med 121,9 dekar og Nord-Trøndelag med 108 dekar. Hedmark hadde 93,5 dekar og Oppland 80 dekar som gjennomsnittsstørrelse på brukene.

Utviklingen går altså i retning av større bruk dels ved nydyrking, dels ved tilkjøp av jord og dels ved forpaktning av tilleggsjord.

Dette må sies å være en riktig utvikling når det gjelder størrelsen på familiebruk som i henhold til Jordlovens målsetning skal «gi eigaren og huslyden hans trygge økonomiske kår».

Program Nord

Vest-Tysklands største landvinningsprosjekt gjennom 25 år.

Vest-Tyskland har gjennomført 2 store nydyrkings- og landvinningstiltak i de siste tretti-årene. Det første startet like etter krigen i *Emsland* i delstaten Niedersachsen. Her lå det omkring 1,5 mill. dekar udyrka myr og vannsyk mark med meget lav produktivitet. Det alt vesentligste av dette område er i dag oppdyrket og gir plass til tusenvis nye bruk. Spesielt har *Emsland*-området vært av stor betydning for plassering av de bønder som ble tvangsflyttet fra øst etter krigen (jfr. nr. 4-1955 og nr. 6-

1963 av Medd. fra Det norske myrselskap).

Det andre tiltaket, det såkalte *Program Nord* er et av Europas største landvinningsprosjekt i etterkrigsårene. Her ble det i 1953 tatt fatt på de næringsvake deler av delstaten Schleswig-Holstein, hvor særlig jordbruket lå tilbake i forhold til Vest-Tyskland ellers. I vesentlig grad var årsaken å finne i dreneringsproblemer, periodevis over-svømmelser, dårlig lokalt kommunikasjonsnett og sterk oppdeling av jorda.